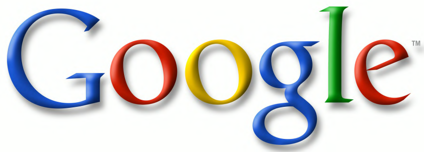

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

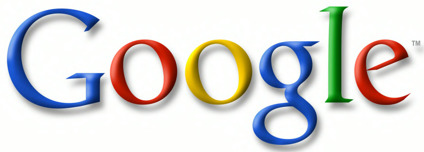
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

839.33
N37v
v.4

B 971,225

VERSLAG

DER REDACTIE VAN HET

NEDERLANDSCH WOORDENBOEK,

OMTRENT DEN STAAT HARER WERKZAAMHEDEN,

VAN 1 JULIJ 1856 TOT 1 JULIJ 1860,

IN DE VERGADERING VAN HET ZESDE NEDERLANDSCH
LETTERKUNDIG CONGRES,

TE 'S HERTOGENBOSCH, DEN 11 SEPTEMBER 1860,

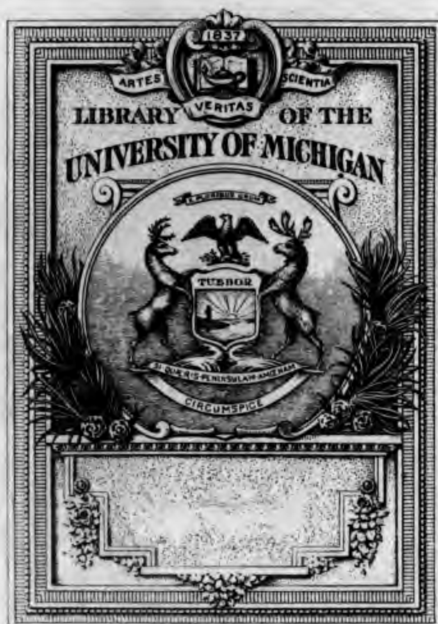
VOORGEDRAGEN DOOR

D^r. M. DE VRIES,
HOOGLEERAAR TE LEIDEN.

HAARLEM,
A. C. KRUSEMAN.

1860.

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

839.3
N37
v.4

VERSLAG

DER REDACTIE VAN HET

NEDERLANDSCH WOORDENBOEK,

OMTRENT DEN STAAT HARER WERKZAAMHEDEN,

VAN 1 JULIJ 1856 TOT 1 JULIJ 1860.

IN DE VERGADERING VAN HET ZESDE NEDERLANDSCH LETTERKUNDIG CONGRES,

TE 'S HERTOGENBOSCH, DEN 11 SEPTEMBER 1860,

VOORGEDRAGEN DOOR

DR. M. DE VRIES,

HOOGLEERAAR TE LEIDEN.

HAARLEM,

A. C. KRUSEMAN.

1860.

PF
617
.V
1860

GEDRUKT BIJ A. C. KRUSEMAN.

Mijne Heeren, Leden van dit Congres,

Na eene al te lange scheiding valt ons heden weder het voorregt te beurt, in blijde hereeniging dit broederfeest te vieren. Wie Uwer heeft dezen dag niet met vreugde begroet? Wie heeft de stem niet toegejuicht, die ons van heinde en verre in deze grijze veste te zamen riep? Zonen van een zelfde vaderland, door de magt der staatkunde gescheiden, maar door de dierbaarste panden der nationaliteit, door eenheid van taal en zeden, onverbrekelijk aan elkander verbonden, zagen wij met ongeduld uit naar de hervatting van die onvergetelijke bijeenkomsten, die, vijf malen herhaald, telkens van eene vriendentrouw getuigden, dubbel weldadig voor het hart, omdat zij tevens zoo versterkend was voor het vaderlandsch gevoel. Maar, helaas! het scheen alsof de stem onzer Vereeniging, bij het laatste zamenzijn aan de boorden der Schelde, door de luidruchtige feestvreugde der jubelende menigte gesmoord en tot stilzwijgen gebragt was. Onverwachte hinderpalen stelden zich in den weg. Koele onverschilligheid —

waarom het verbloemd? — belemmerde onzen wensch, juist dáár waar men regt had de warmste geestdrift te verwachten: in de onmiddelijke nabijheid van den Vorst, die ons zijne hooge belangstelling meer dan eens op vorstelijke wijze deed blijken. Wèl hun, door wie het dreigende gevaar gelukkig werd afgewend! Wèl hun, wier vaderlandsche ijver manmoedig het verzuim der laauwheid herstelde! Zoo werd onze zoete hoop niet beschaamd. Zoo zijn wij, Vlamingen en Hollanders, weder te zamen gevloeid, om op nieuw ons te wijden aan het schoone doel, dat ons verbindt. Dat was uw werk, Achtbare Bestuurders van het Noordbrabantsch Genootschap, die aan zoovele loffelijke bemoeijingen ten nutte van het vaderland door dit uw edelaardig besluit de kroon hebt opgezet. Wij allen waarderen het dankbaar, wat wij aan U verpligt zijn; maar voor hem, die thans de eer heeft te spreken, is het dubbel behoefte, U openlijk de hulde toe te brengen zijner diepgevoelde erkentenis.

Want voorzeker, wie zich ook moge verheugen over het tot stand komen van dit Zesde Congres, bij niemand kan die vreugde levendiger zijn dan bij hem, die geroepen is tot de vereerende taak, om in deze vergadering verslag uit te brengen omtrent den staat der werkzaamheden in de zaak van het Nederlandsch Woordenboek. Is niet die echt vaderlandsche onderneming bij alle onze Congressen het middelpunt der beraadslagingen geweest? Is zij niet de band, die het eene Congres aan het andere hecht, ze alle tot een

blijvend geheel vereenigt? Wie immer de heilrijke strekking dezer zamenkomsten in twijfel trekke; wie hare stille en onafmeetbare, maar niet minder wezenlijke werking, door onderlinge wrijving en opwekking in het belang der Nederlandsche nationaliteit, voorbijzie: hem wijzen wij op het ontworpen Woordenboek, om hem de bekentenis af te dwingen, dat onze Congressen ook hebben geleid tot eene stellige uitkomst, veelbelovende en duurzame vrucht van ons broederlijk streven. Eerst de wensch, dat eenmaal voor onze moedertaal een harer waardig gedenkteeken verrijzen mogt, van alle kanten uitgesproken, met klem en nadruk aangedrongen; daarna het algemeene, maar nog zwevende verlangen in eene levendige beraadslaging meer en meer ontwikkeld en tot bewustzijn gebragt; vervolgens een duidelijk omschreven plan met eenparige goedkeuring vastgesteld; eindelijk de uitvoering aangevangen, en twee malen reeds berigt gegeven van de hoogte, waartoe de arbeid was gevorderd. Zoo is met ieder Congres de zaak van het Woordenboek voorwaarts gestreefd. Zoo werd zij aan deze onze bijeenkomsten telkens naauwer verbonden. Dien band, M. H., stelt onze Redactie op hoogen prijs. Bij de zware taak, die zij gewillig op zich nam, gevoelt zij zich gesterkt door uw vertrouwen en bemoedigd door de gedachte, dat het volbrengen van haren last het doel onzer vaderlandsche Vereeniging krachtiger dan iets anders zal bevorderen. Waarlijk, indien het Woordenboek, dat wij bewerken, alleen daartoe strekken moest, om de eischen der wetenschap

te bevredigen: — hoezeer ook gezind om aan de wetenschap onze diensten te leenen, toch — wij verklaren het onbewimpeld — wij zouden den moed niet gehad hebben, met dat doel alleen voor oogen, ons zulk eenen arbeid en zoovele offers te getroosten. Maar het Nederlandsch Woordenboek, dat wij eenmaal tot stand hopen te brengen, het heeft eene hoogere strekking, eene edeler beteekenis, dan de bevordering der taalkundige wetenschap. Het is bestemd om te getuigen van de eenheid der taal, die in de beide deelen van het Dietsche vaderland eene zelfde afkomst bewijst; het moet bij de kinderen van een zelfde voorgeslacht het besef versterken van den band die allen omsnoert; het moet een gedenkteeken zijn hunner broederlijke gezindheid, een plegtanker hunner duurzame vereeniging op het gebied van letteren en taal. En werd eenmaal — hetgeen de goede genius van ons gemeenschappelijk vaderland verhoede! — werd eenmaal de Nederlandsche nationaliteit hier of ginds door wolken uit het Zuiden bedreigd, dan zij die leuze, in het Woordenboek uitgedrukt, ook geschreven in de hoog opgeheven banier, waarom zich Vlamingen en Hollanders scharen, om als één man pal te staan. Ziet, broeders! van deze beginselen doordrongen, hebben wij onze taak moedig aanvaard, en zijn bereid ze ten einde toe met onbezwijkende volharding te vervullen. Maar juist daarom hechten wij zoo hooge waarde aan onze betrekking tot deze Congressen; juist daarom is het ons zoo aangenaam, U als onze lastgevers te blijven

erkennen, en hier, in uw midden, rekenschap af te leggen.

Het is thans de derde maal, dat ik voor U ben opgetreden, om, uit naam der Redactie, verslag te doen omtrent de vorderingen, die onze arbeid sedert het laatste bijeenzijn gemaakt heeft. Mogt ik U, eerst te Utrecht en later te Antwerpen, eene reeks van berigten mededeelen, die door U met belangstelling werden vernomen, omdat zij het bewijs leverden, dat de zaak in vollen gang gebragt was en aanvankelijk de beste uitzigten vertoonde: ook heden durf ik vertrouwen, dat uwe billijke verwachting niet zal worden teleurgesteld, ja, ik mag hopen, dat de slotsom van mijn Verslag die verwachting zal overtreffen. Zeker, wanneer gij ons herinnert, dat sedert het vorige Congres een viertal jaren is verloopen, het dubbele dus van de tijdsruimte, waarover het laatste Verslag zich uitstrekte, en gij vraagt ons dan, of de bouwstoffen, in deze vier jaren verzameld, dubbel zoo talrijk en zoo belangrijk zijn als die ons vorige berigt vermeldde, dan zou ik niet toestemmend durven antwoorden. Het is niet te ontkennen, dat de Leden der Redactie, met drukke ambtspligten en wetenschappelijke werkzaamheden overladen, ditmaal niet even onafgebroken als vroeger het Woordenboek konden ter harte nemen. Het is niet te loochenen, dat de schare onzer medewerkers op den langen duur niet altijd denzelfden lust en ijver betoonde, als in de eerste opgewektheid van vroegere jaren. Maar toch mogt het der Redactie gelukken, van hare veelsoortige bezigheden zooveel tijd

voor den lexicographischen arbeid af te zonderen, dat de vooruitgang van het werk niet onbeduidend mag heeten. Toch ondervond zij van menigen bondgenoot trouwen bijstand, die hare verzameling met kostbare aanwinsten verrijkte. Doch al ware ook de som van hetgeen zij afgewerkt in haar bureel nederlegde, geringer geweest, nog zou zij met gerustheid U wijzen op de uitkomsten, in dit tijdsbestek verkregen. Want meer dan een stapel bouwstoffen, van hoe gewigtigen inhoud ook, zijn gewis de maatregelen te waarderen, nu onlangs door de wijsheid van het Nederlandsch Staatsbestuur verordend, om de voltooijing van het Woordenboek, nu de zaak reeds zoo verre gevorderd is, op de beste wijze te verzekeren. Die krachtige en afdoende hulp, door eene verlichte Regering ter juister tijd verleend, heeft aan onze vaderlandsche onderneming een nieuw verschiet geopend, dat ons met blijde hoop vervult. Wèl is het dus voor den woordvoerder der Redactie, ditmaal vooral, eene genoegelijke taak, U verslag te doen van hare ervaringen, en bij U de tolk te zijn der dankbaarheid, waarvan zij zich, meer nog dan vroeger, doordrongen gevoelt.

Welaan, H. H., schenkt mij nogmaals uw welwillend gehoor, nu ik U op nieuw den stand onzer zaken in de bijzonderheden ga ontvouwen. Ik wil U eerst mededeeling doen van hetgeen door de Redactie zelve verrigt werd in het algemeene beleid der zaak en tot uitbreiding onzer verzameling; daarna van de bijdragen, door hare geachte medearbeiders geleverd; om ten slotte

uwe aandacht te bepalen bij de schikkingen, nu laatstelijk beraamd, om tot de eigenlijk gezegde bewerking of zamenstelling van het Woordenboek te kunnen overgaan. Een en ander zal ruimschoots gelegenheid geven tot die opmerkingen, die wij aan uw oordeel wenschen te onderwerpen.

I.

Bemoedigd door de goedkeuring, die het te Antwerpen gelezen Verslag van de aldaar vergaderde broeders had mogen verwerven, hervatte de Redactie, in de tweede helft van 1856, met frisschen lust hare taak. Wederom deed de ondervinding haar inzien, hoe heilzaam de bepaling is, in het Ontwerp des Woordenboeks vastgesteld, volgens welke aan iedere vergadering van het Congres omtrent den staat der werkzaamheden berigt wordt gegeven. Want ook de uitgave en verspreiding van het Tweede Verslag, die zij in de eerste plaats bezorgde, heeft goede vruchten gedragen. Zij versterkte bij onze landgenooten het vertrouwen op het deugdelijk gehalte van ons plan en de welberaamde inrigting van het geheele werk. Zij leverde nogmaals het bewijs, dat er belangrijke vorderingen gemaakt waren, die de hoop op een goeden uitslag aanmerkelijk deden rijzen. Zij wekte op tot nieuwen ijver, om de pogingen der Redactie te ondersteunen, en lokte menige toezegging uit, die niet onvervuld bleef, gelijk U uit het vervolg onzer mededeelingen zal blijken.

Maar ook voor de Redactie zelve is de herhaalde verantwoording in een openbaar Verslag een uitstekend middel om versche krachten te scheppen. Een geregeld overzigt van het reeds volbragte gedeelte is niet alleen geruststellend door de zoete voldoening over het verledene, maar verheldert ook het besef van de taak, die nog te vervullen blijft, en wekt op om zich met nieuwen moed aan te gorden. Hoe nuttig die prikkel werkt, is ons voor vier jaren andermaal gebleken. Des te levendiger bezielde ons de wensch, dat het goede begin niet door een tijdperk van verslapping mogt worden gevolgd, maar veeleer krachtig voortgezet, om door volhardenden ijver eenmaal tot een goed einde te leiden.

Gelukkig hadden wij ook thans niet te kampen met die stoffelijke bezwaren, die kleinmoedige twijfelaars ons bij den aanvang der onderneming als een dreigend schrikbeeld hadden voorgespiegeld. Misschien herinnert gij U, M. H., — maar laten wij het liever vergeten en vergeven — hoe in twee der vroegere Congressen, toen de zaak van het Woordenboek nog in de geboorte was, de kostbaarheid der zaak aanstonds op den voorgrond werd gesteld, en men de lezing van het Ontwerp beantwoordde met de angstvallige bewering, dat tot de zamenstelling van zulk een werk niet kon besloten worden "zonder zekerheid van toereikende geldmiddelen." Met verontwaardiging heb ik reeds toen die bewering afgewezen. Ik kon niet toegeven, dat bij een grootsch ontwerp, uit reine zucht voor de wetenschap en liefde tot het vaderland ontsproten, het *quaerenda pecunia*

primum als leus zou mogen gelden. Ik kon niet aannemen, dat het tot stand brengen van een nationaal Woordenboek, van eene algemeene schatkamer der dierbare moedertaal, in de beide deelen van het verlichte en rijke Nederland zou afstuiten op het gebrek aan een handvol gelds. Het scheen mij onedelmoedig, die ijdele vrees te uiten, onder het oog van twee Vorsten, die, van weldenkende raadslieden omgeven, aan de waarachtige belangen der vaderlandsche wetenschap de milde hand der bescherming nooit hadden onttrokken. De uitkomst heeft mijn vertrouwen op den edelen zin onzer Regeerders, voorwaar! niet te schande gemaakt. Mogten wij vroeger reeds dankbaar melding maken van eene ruime geldelijke toelage, ons door het Staatsbestuur der beide landen welwillend en bij herhaling verstrekt, in de jongstverloopene jaren viel ons dezelfde hooge ondersteuning wederom te beurt. Ten derden male stelde de Noord-Nederlandsche Regering eene som van *f* 500, de Zuid-Nederlandsche eene dergelijke van 1000 fr., ter beschikking van onze Redactie. Aldus met de noodige hulpmiddelen voldoende toegerust, mogt het ons, bij een spaarzaam beheer, niet alleen gelukken, in alle voorkomende uitgaven te voorzien, maar zelfs, daar uit den aard der zaak die uitgaven allengs geringer werden, onze rekening met een voordeelig saldo te sluiten. Wij hebben de eer U hiernevens (Bijlage A.) de verantwoording over te leggen van de onder ons berustende gelden, van 1 Januarij 1856, het tijdstip waarop onze vorige rekening sloot, tot 1 Julij ll., bij welken

termijn wij dit ons Verslag bepalen. Het zal U daaruit blijken, dat onze gezamenlijke ontvangsten, daaronder begrepen het batig saldo der laatste verantwoording, eene som bedroegen van ƒ 1162,08, terwijl onze uitgaven niet meer beliepen dan ƒ 666,11, zoodat ons, bij het sluiten van dit Verslag op 1 Julij ll., het niet onbelangrijk saldo van ƒ 495,97 overschoot. Gij ziet, M. H., dat onze kas zich voortdurend in gunstigen staat bevindt en ons veroorloofd, vrij van drukkende zorgen, de onvermijdelijke kosten te dekken. Maar gij vereenigt U dan ook gaarne met de betuiging van hulde en dank die wij hier openlijk wenschen toe te brengen aan de beide Regeringen, wier vermogende medewerking ons in staat stelde, op den ingeslagen weg zonder belemmering voort te gaan. Niets kan in eene vergadering als deze streelender zijn voor het gemoed, dan erkentelijk de bescherming te gedenken, door onze Vorsten en hunne raadslieden aan de handhaving der moedertaal zoo onbekrompen verleend.

De ruimte van stoffelijke middelen liet ons bij voortduring toe, ons te verzekeren van den noodigen bijstand van bestendige medehelpers, ten einde, onder het oog en de leiding der Redactie, talrijke werkzaamheden te doen verrigten, òf niet behoorende tot de taak der letterkundigen, die ons met hunne bijdragen vereeren, òf anderszins tot uitbreiding en aanvulling onzer bouwstoffen vereischt. Geregeld werden die werkzaamheden voortgezet, en dagelijks vermeerderde op die wijze de voorraad van aanteekeningen, die bij de aanstaande be-

werking van het Woordenboek goede diensten zal doen. Het waren wederom de heeren C. H. DEE en N. A. FRANCHIMONT, die ons in deze betrekking wakker ter zijde stonden en, niet minder dan in vroegere jaren, ons ruime stof van voldoening gaven: de eerste gedurende het geheele tijdsbestek, waarover dit Verslag loopt; de tweede onafgebroken tot aan den dag, waarop hij door eene noodlottige ziekte werd aangetast, die hem eerlang aan den kring zijner betrekkingen ontrukte. De trouwe diensten, door hem aan de zaak van het Woordenboek bewezen, zullen bij de Redactie steeds in herinnering blijven.

Mogt ik het voorregt hebben, M. H., U binnen te leiden in de woning van den Voorzitter, waar in een afzonderlijk vertrek de gansche schat van het tot dusverre verzamelde in goede orde gerangschikt bijeenligt, het zou mij niet moeilijk vallen U te overtuigen, dat de Redactie ook in dit viertal jaren van de werkzaamheden, onder haar toezigt volbragt, rijke vruchten heeft ingeoogst. Ik wil U niet vermoeijen met eene opgave van die bezigheden, die bijna dagelijks terugkeerden, maar, hoezeer ook onmisbaar voor het geregeld beleid der zaak, voor hoorder of lezer geen belang kunnen hebben. Doch ik mag niet verzuimen U te wijzen op de wezenlijke aanwinsten, die voor onze verzameling werden verkregen.

De veelomvattende taak, die wij van den beginne af met bijzondere zorg ter harte namen, de aanvulling van WEILAND's werk door opzettelijke vergelijking van andere woordenboeken, werd gelukkig voltooid, en leverde op

nieuw een aantal bruikbare toevoegsels tot hetgeen op die wijze reeds vroeger bijeengebragt was. Vooral werd ditmaal die taak ook uitgestrekt tot het Woordenboek, welks uitgave voor vijf jaren door den heer BOMHOFF was aangevangen, en dat sedert geheel afgewerkt met een aanprijzend voorberigt van Dr. L. A. TE WINKEL in het licht verscheen. De naam van het geachte Medelid der Redactie, aldus aan het boek van den heer BOMHOFF verbonden, zal U een blijk zijn, dat de arbeid van dezen thans ontslapen letterkundige voor ons doel eene niet overtollige nalezing verschafte; en zeker is het U welkom te bespeuren, dat onze Redactie, wel verre van met kleingeestigen naijver de pogingen tegen te werken van anderen, die met een verschillend doel en in beperkteren kring zich wijden aan de Nederlandsche lexicographie, veeleer bereid is hun medewerking en bijstand te verleenen, om de gezamenlijke pogingen van allen, die het welzijn der moedertaal beoogen, zooveel mogelijk vruchtbaar te maken.

Terwijl wij alzoo de voldoening mogten smaken, den vasten grondslag voor een eenigzins volledig woordenboek geheel af te werken, door den inhoud van het bij WEILAND verzamelde te verrijken met alles wat uit andere woordenboeken en soortgelijke hulpmiddelen kon worden bijeengelezen, werd tevens ijverig voortgegaan met het opteekenen van al datgene, wat in andere werken onzer geachtste taalkenners verspreid ligt en voor ons oogmerk dienstig kon schijnen. Partij te trekken van de ontdekkingen en opmerkingen,

waardoor het gebied der wetenschap allengs is uitgebreid, niets te verwaarloozen van hetgeen tot den kring onzer bemoeijing behoort, is altijd ons ernstig streven geweest. Reeds mogten wij U in vorige Verslagen de goede uitkomsten mededeelen, die de vergelijking van een aantal belangrijke geschriften had opgeleverd. Thans lagen weder andere aan de beurt, en niet onaanzienlijk was de hoeveelheid van uittreksels, aan de taalkundige werken van BILDERDIJK, of op nieuw aan die van HOEUFFT, van Dr. DE JAGER en Mr. VAN DEN BERGH ontleend, terwijl ook datgene niet ongebruikt bleef, wat door elk der drie Redacteuren vroeger en later ter opheldering onzer moedertaal werd bijgedragen. Maar bovenal mag ik hier wijzen op de volledige bearbeiding van HUYDECOPER's beroemde *Proeve van Taal- en Dichtkunde.* De gansche inhoud van dat doorwrochte werk, dat zulk een schat van woordverklaring, zulk eene rijke leering voor taal en stijl bevat, werd in den voor ons vereischten vorm omgewerkt, zoodat geene der aanhalingen of opmerkingen, van HUYDECOPER's belezenheid en schrander oordeel getuigende, bij de bewerking van het Woordenboek verloren zal gaan. Zoo werd voor onzen toekomstigen arbeid niet alleen een breede grondslag gelegd, maar ook keur van deugdelijke bouwstoffen opgehoopt, om eenmaal op dien grondslag een schoon gebouw te doen verrijzen.

Nog op een ander punt was ditmaal de aandacht der Redactie gevestigd, waaraan zij vroeger minder opzettelijk hare zorgen gewijd had. Ik bedoel de over-

groote menigte van gewestelijke woorden en zegswijzen, in de verschillende streken van Zuidelijk en Noordelijk Nederland in den mond des volks voortlevende, en waarin vooral onze taal haren eindeloozen rijkdom ten toon spreidt. Gij herinnert U, dat in het Ontwerp van ons Woordenboek, in de vergadering van het Brusselsche Congres vastgesteld, aan de zoogenaamde Idiotismen slechts eene beperkte plaats is aangewezen, daar de uitbreiding van den arbeid tot de grenzelooze ruimte der gewestelijke spraken om duchtige redenen onraadzaam was geoordeeld. Doch, hoezeer aan dit grondbeginsel vasthoudende en niet gezind om de perken eener verstandige matiging te overschrijden, is toch onze Redactie meer en meer tot de overtuiging gekomen, dat zij zich met den schat onzer dialekten zooveel mogelijk vertrouwd behoorde te maken. Die woorden en uitdrukkingen, binnen engere kringen besloten en vaak tot de lagere volksklasse bepaald, mogen al niet in het Woordenboek worden opgenomen: toch scheen het van hoog belang, dat zij ons niet onbekend bleven, omdat zij dikwijls over menig duister punt, tot welks verklaring de algemeen geijkte taal niet toereikende is, een even helder als verrassend licht verspreiden. Datgene dus bijeen te zamelen wat zonder al te zware inspanning kon worden verkregen, was eene taak waaraan wij ons te minder mogten onttrekken, naarmate het gemakkelijker viel, al spoedig een ruimen overvloed te verwerven. Zoo dikwijls zich derhalve de gelegenheid aanbood om uit verschillende gewesten,

steden of dorpen, bijdragen te bekomen tot de kennis der Idiotismen, is altijd van die gelegenheid gretig gebruik gemaakt. Een aantal woordenlijsten, in verschillende letterkundige werken en tijdschriften geplaatst, werd in afschrift in ons bureel nedergelegd, en daarbij inzonderheid aan het taaleigen der Zuid-Nederlandsche gewesten zorgvuldige oplettendheid gewijd. Voor Noord-Nederland was reeds een uitmuntende grondslag aanwezig in eene tamelijk uitgebreide verzameling, door hem die hier de eer heeft te spreken, tot eigen gebruik aangelegd en sedert ter beschikking der Redactie gesteld. Zij bevat, behalve verschillende kleinere bijdragen, den volledigen inhoud van hetgeen door de heeren WASSENBERGH, SWAAGMAN, LAURMAN, PAN en HALBERTSMA te boek is gesteld, ter opheldering van den gewestelijken taalschat van Friesland, Groningen, Drenthe en Overijsel. Het kan niet missen of het aldus bijéengebragte zal regt geschikt zijn, om tot gewin van ons Woordenboek te verstrekken. Aan veel voorzeker, dat hier staat opgeteekend, zal men daar eene plaats moeten ontzeggen; maar ook datgene wat buitengesloten blijft, zal ten behoeve eener grondige en degelijke woordverklaring nimmer nutteloos zijn. En nog een ander voordeel wordt op die wijze ongemerkt aangewonnen, wel niet regtstreeks voor ons doel bevorderlijk, maar toch zeer zeker niet te versmaden. Mogt eenmaal een onzer letterkundigen zich opgewekt gevoelen, om een algemeenen woordenschat der Nederlandsche dialekten te bewerken — een arbeid, door

alle hoogschatters der taal zoo vurig gewenscht —, hij melde zich aan bij onze Redactie, en hare verzameling, die zich voor hem gewillig zal ontsluiten, zal hem die taak aanmerkelijk verligten.

De lijst van hetgeen onder regtstreeksch toezigt der Redactie tot stand werd gebragt, is hiermede nog niet gesloten. Ook de voorraad van uittreksels uit vaderlandsche schrijvers werd door haar toedoen aanzienlijk vermeerderd. Daartoe bood reeds aanstonds het Woordenboek op de gedichten van BREDERO, welks uitgave in 1857 door den heer A. C. OUDEMANS voltooid werd, eene uitstekende gelegenheid aan. Van het begin tot het einde werd de rijke inhoud van dit werk, zoo mild met aanhalingen uit andere kluchtspelen van gelijktijdige dichters gestoffeerd, in onze verzameling opgenomen. Voegt men daarbij wat nog bovendien uit de nieuwere uitgave van HOOFT's *Warenar* werd aangeteekend, dan zal men gereedelijk toestemmen, dat, bij oordeel en smaak in de keuze, aan de luimige volkstaal onzer vaderen in het toekomstige Woordenboek eene behoorlijke plaats is verzekerd. Maar nevens deze belangrijke aanwinst heb ik nog meer te vermelden. De heer N. A. FRANCHIMONT, aan wiens verscheiden ik zoo even herdacht, heeft in de beide laatste jaren van zijn leven, met niet minder ijver dan vroeger, ook dit gedeelte onzer taak behartigd, door, onder leiding van den Voorzitter der Redactie, de noodige uittreksels te vervaardigen uit de volledige dichtbundels van een aantal vaderlandsche poëten, tot dusverre of in

't geheel niet of slechts gedeeltelijk geraadpleegd. Zoo werden aan onze lijst toegevoegd de namen van S. VAN BEAUMONT, A. MOONEN, K. LESCAILJE, L. ROTGANS, G. BRANDT, J. B. WELLEKENS, J. DE MARRE, F. DE HAES, A. VAN DER VLIET, S. M. VAN DER WILP, B. H. LULOFS en F. J. BLIECK, terwijl nog daarenboven uit de werken van VONDEL en HUYGENS, maar vooral van SPIEGEL en COORNHERT, vrij wat bruikbaars werd opgeteekend, en in het algemeen van datgene, wat zich bij dagelijksche opmerkzaamheid hier of elders voordeed, niets voor ons doel te loor ging.

II.

Ziethier, M. H., wat sedert onze laatste ontmoeting door of van wege de Redactie zelve verrigt werd. Dunkt U dat overzigt niet onvoldoende, de arbeid en inspanning, door ons aan de zaak van het Woordenboek te koste gelegd, is dan ruimschoots beloond. Maar wij willen niet voor ons zelven de eer bejagen van al wat in dit viertal jaren tot stand werd gebragt. Het zou eene miskenning zijn van de goede diensten, ons door trouwe bondgenooten bewezen, die ook thans weder onze pogingen krachtdadig ondersteunden en zich billijke aanspraak verwierven op den dank van U allen, wien Nederlands taal ter harte gaat.

Vergunt mij, U van de bijdragen, ons door de hulpvaardigheid onzer landgenooten welwillend aangeboden, een beknopt verslag te geven.

De verzameling van uittreksels uit dichters en prozaschrijvers werd wel niet zoo mildelijk als in vorige jaren, maar toch ook niet karig bedeeld. Inzonderheid de prins onzer dichters, wiens taal eene eeuw lang voor zijne jongere kunstgenooten tot voorbeeld en maatstaf verstrekte, werd op ruime schatting gesteld. Bij de voortzetting van het prachtwerk, waarin onze VAN LENNEP voor zich zelven zoowel als voor VONDEL een roemrijk gedenkteeken sticht, heeft de wakkere uitgever, altijd volijverig waar het de eer der moedertaal geldt, de belangen van het Woordenboek geen oogenblik voorbijgezien. Alles wat voor ons dienstig scheen, werd geregeld opgeteekend, en telkens eene nieuwe bezending naar Leiden overgemaakt. Vereenigd met hetgeen reeds vroeger was opgezameld en hetgeen wij nog van Mr. VAN LENNEP te gemoet zien, mag dan nu onze schat van uittreksels uit VONDEL's werken den grooten dichter waardig heeten, te meer daar wij nog eene nadere uitbreiding daarvan, meer opzettelijk aan de *Poëzy* en de *Treurspelen* ontleend, aan den verpligtenden ijver van VAN LENNEP's stadgenoot, den heer R. BELL, te danken hadden. Dezelfde bekwame hand schonk ons eene reeks van aanteekeningen uit de gedichten van VONDEL's leerling en navolger, ANTONIDES, waarin vooral de *IJstroom* met die zorg behandeld is, die een zoo vaderlandsch gedicht in een vaderlandsch woordenboek verdient. De zanger der *Geuzen* leverde onzen NIC. BEETS de stof tot eene keurige bijdrage, die hij heuschelijk deed vergezeld gaan van een toevoegsel tot zijne vroegere

bearbeiding van den *Friso*, zoodat thans aan de werken van het edele broederpaar, W. en O. Z. VAN HAREN, de verschuldigde hulde is bewezen. De hooggeachte Voorzitter van het Brusselsche Congres voltooide zijne mededeelingen, aan de gansche reeks zijner eigene gedichten, alsmede aan die van BOGAERS en HOFDIJK ontleend, en verpligtte ons nog daarenboven met eene smaakvolle keurlezing uit de dichterlijke nalatenschap van K. L. LEDEGANCK. Wie kon beter dan gij, NOLET DE BRAUWERE VAN STEELAND, "Bataaf en Belg door maagschap en door naam (1)," de tolk zijn van den gevoelvollen zanger, wiens nagedachtenis aan Belgen en Bataven dierbaar zal blijven, zoolang in de drie Vlaamsche "Zustersteden" een hart voor het vaderland kloppen zal?

Ach, dat het herdenken aan LEDEGANCK het pijnlijk gevoel moet hernieuwen eener verschgeslagene wonde! Nog treurt gij, Vlamingen! om uwen PRUDENS VAN DUYSE, en de broeders in het Noorden hebben met U getreurd. Ook zijnen naam hadden wij gehoopt hier in dank te vermelden, want hij had ons op nieuw eene bijdrage toegezegd; en dat VAN DUYSE een man van zijn woord was, dat kan de Vlaamsche zaak getuigen, aan welke hij houw en getrouw bleef tot zijn laatsten ademtogt. Wie gloeide van vuriger geestdrift voor de taal onzer vaderen? Wie bezong haren lof in hartstogtelijker toonen? Wie kwam de Hollandsche vrienden

(1) Woorden van TOLLENS, in 1839 aan den heer NOLET gerigt.

met luidruchtiger welkom te gemoet? Ook aan hem had het Congres, in Amstel's wallen vergaderd, het lidmaatschap opgedragen der voorbereidende Commissie tot het Nederlandsch Woordenboek. Zijne beste wenschen hebben steeds dit vaderlandsche werk vergezeld. Zijn geest blijve het altijd bezielen: des te meer zal het Woordenboek een onderpand zijn onzer eendragt en broederlijke trouw.

Doch ik moet mij losscheuren van het beeld der ontslapenen, om den draad van mijn verhaal te hervatten. Ik moet, om U den verderen voortgang van onzen arbeid te berigten, van de poëzij tot het proza terugkeeren. Want ook de schrijvers in ongebonden stijl werden niet verwaarloosd. De reeds genoemde heer R. BELL te Amsterdam deelde ons zijne aanteekeningen mede uit SOETEBOOM'S *Oudheden van Zaanland, Stavoren, Vronen en Waterland*, een werk, dat voor het Woordenboek niet ongelezen mogt blijven. De heer W. THIEME te Zutphen verzamelde uittreksels uit een paar deelen van WAGENAAR'S *Vaderlandsche Historie*. De wakkere vriend, aan wiens trouwen bijstand ons vorige Verslag hulde bragt, Mr. H. I. SWAVING te Zutphen, voltooide zijne bijdrage, uit de *Leerredenen* van BORGER getrokken, en voegde er eene lijst bij van woorden en zegswijzen uit het dagelijksch leven, aan een der romantische werken van Mr. J. VAN LENNEP ontleend. Een zestal der geschriften van onzen CONSCIENCE, zoo uitnemend geschikt om ons bekend te maken met de eigenaardigheden van het Zuid-Nederlandsch taaleigen, werd aan het vroeger reeds behandelde twaalftal

toegevoegd door den heer G. C. MULDER te Nijmegen, helaas! thans ook reeds door den dood uit zijn nuttigen werkkring opgeroepen. Eindelijk vervulde Mr. J. PAN, te Hoorn, zijne heusche belofte, door de mededeeling eener reeks van aanhalingen uit de werken van VAN DER PALM, hoofdzakelijk ingerigt om de opmerkingen van den fijngevoelenden redenaar, over de juiste kracht van een aantal woorden en spreekwijzen, bijeen te lezen en ten nutte onzer taalkennis aan te wenden. Uit eene der jongste afleveringen van *De Taalgids*, waarin Mr. PAN een groot deel van zijnen arbeid openbaar maakte, is U de aard en inhoud van deze bijdrage gebleken. De schat van aanteekeningen, door ons reeds in vorige jaren uit VAN DER PALM verzameld, werd door haar verrijkt op eene wijze, die ons met te meer grond doet hopen, dat de gedenkschrijver van *Nederlands herstelling* in het Nederlandsch Woordenboek den rang zal bekleeden, die hem boven anderen toekomt.

Nog moet ik hier kortelijk gewagen van een vijftal bijdragen van gemengden inhoud. De eerste, ons toegezonden door den heer G. L. VAN DEN HELM te Utrecht, bevatte een goeden voorraad van meestal zeer bruikbare uittreksels uit CHOMEL's *Algemeen Huishoudelijk Woordenboek*. De tweede, die wij te danken hadden aan Dr. W. C. H. STARING te Haarlem, behelsde een afschrift van hetgeen zoowel door den geachten inzender als door zijnen beroemden vader, Gelderlands geliefden volksdichter, in een' doorschoten exemplaar van WEILAND sedert jaren was aangeteekend. Werd vooral onze ver-

zameling van gewestelijke woorden daardoor uitgebreid, de drie overige bijdragen, die ik hier te vermelden heb, waren geheel aan dit deel der taalkunde gewijd. Uit het Oostelijk en Westelijk deel van Overijsel ontvingen wij eene reeks van Idiotismen, door de heeren J. H. STORK te Weerselo en T. J. STIELTJES te Zwolle bearbeid; terwijl eindelijk Prof. J. F. J. HEREMANS, te Gent, zorg droeg, dat ook de rijke volksspraak van Antwerpen en Vlaanderen niet zal gemist worden in ons "nationale taalmuseum."

Mogt ons overzigt U tot hiertoe bewijzen, dat het ook ditmaal aan medewerking niet heeft ontbroken, nog meer zal U dit blijken in het tweede gedeelte, waarin wij U berigt moeten geven van de verrijking onzer verzameling van kunstwoorden of technische uitdrukkingen, aan verschillende vakken van wetenschap of bedrijf ontleend. Alweder een nieuwe toevoer van bouwstof, en waarlijk niet onbeduidend! Maar hoe? hoor ik U vragen, is die berg papieren, die zich in uw bureel ophoopt, niet meer afschrikkend dan bemoedigend? Zal die massa u niet overstelpen? Wordt zij niet eene *rudis indigestaque moles*, waaruit niets dan verwarring ontstaan kan? De bedenking — ik erken het — is zeer natuurlijk; men heeft ze in het openbaar gemaakt, en zij mag niet onbeantwoord blijven, omdat zij de levensvraag onzer geheele onderneming betreft. Of wat zou het baten, zoo wij van links en regts een magazijn van aanteekeningen opstapelden, om ten laatste tot de bittere ervaring te komen van

het Latijnsche spreekwoord, dat "overvloed arm maakt"? Beter ware dan het werk nooit begonnen, beter een schat van tijd en moeite en arbeid bespaard. Maar zijt onbezorgd, M. H., dat gevaar behoeven wij niet te duchten. Overvloed, met wijsheid beheerd, voldoet aan alle behoeften en veroorlooft eene begeerlijke weelde. Een wijs beheer van het verworvene goed, ziedaar dan waar alles op aankomt. Van den aanvang af heeft onze Redactie tot grondregel gesteld, dat "oordeel en smaak, met grondige taalkennis gepaard" (1), de waarborgen zijn om eenmaal wel te slagen. Maar zullen ooit de bewerkers van het Woordenboek — indien zij inderdaad met die onmisbare gaven mogen toegerust zijn — een groot en schoon gewrocht tot stand brengen, dan moeten zij over een ruimen, overvloedigen voorraad kunnen beschikken. Niet alsof het hun in de gedachten kon komen, dien ganschen voorraad, rijp en groen, in het enge bestek van weinige boekdeelen onbekookt zamen te persen: zulk eene dwaasheid zou al zeer luttel oordeel en smaak, al eene zeer geringe mate van praktische taalkennis verraden. Maar overvloed van bouwstof is noodig, om altijd in staat te zijn het beste te kiezen, om nimmer verlegen te staan, waar deze of gene bestanddeelen, hetzij voor den zamenhang en de eenheid, hetzij voor de grootsche evenredigheden van het geheel worden vereischt. De

(1) Zie het *Eerste Verslag*, bl. 31, en verg. met het hier gezegde het *Tweede Verslag*, bl. 44—47.

ruime hoeveelheid is voorwaar geene belemmering, zoolang de geest dáár is, om te ordenen en te schiften, te toetsen en te keuren, in één woord, om de stof te beheerschen. Denkt U den lexicograaf bezig met het opstellen van een artikel over welk woord gij maar wilt. Een bundel papieren ligt vóór hem, alle tot dat woord betrekkelijk. Hier eene reeks van aanhalingen uit dichters en prozaschrijvers, waarin zich de beteekenis in al hare schakeringen afspiegelt; daar eigenaardige bijzonderheden, uit den mond des volks opgevangen, of eene aanwijzing van dialektische verschillen; ginds de vermelding van het technische gebruik in dezen of genen tak van nering of wetenschap; elders grammatische of etymologische opmerkingen, aan taalkundige boeken ontleend. Met oordeel onderzoekt hij dat alles, hij kiest het goede en bruikbare, hij laat het onjuiste of overtollige weg. Met smaak ontwerpt hij uit al het gekozene een welgeordend en sluitend geheel, terwijl zijne taalkennis over alles een helder licht verspreidt. Zal de woordverklaring, aldus door hem afgewerkt, niet volledig en naauwkeurig, niet degelijk en bevallig, niet bij uitstek leerrijk en aantrekkelijk zijn? Zal zij niet eenheid aan verscheidenheid paren? niet aan al de billijke eischen voldoen, die gij aan het Woordenboek stellen kunt? Ziet, zoo heeft de veelheid der bouwstof niet geschaad, maar gebaat. Zoo is er geen nood, dat de woelige werkzaamheid, die ons gisteren zwoegen deed, morgen welligt als doellooze drukte en louter tijdverspilling

worde veroordeeld. Neen gewis, gelijk wij in ons vorige Verslag U betoogden, dat van het groote aantal onzer medewerkers, zoolang wij nog maar aan het verzamelen zijn, geen bezwaar is te vreezen: zoo mogen wij ook met vertrouwen beweren, dat de overgroote massa van het verzamelde — wordt straks de bewerking ondernomen — wel verre van nadeelig of gevaarlijk te zijn, integendeel zal leiden tot een onschatbaar nut en gemak.

Aldus gerustgesteld, dat de opsomming van nieuwe bijdragen U niet bedenkelijk het hoofd zal doen schudden, ga ik voort met mijne berigten. Uit onderscheidene vakken van nering en hantering werden telkens, bij voorkomende gelegenheden, allerlei kunsttermen opgeteekend, die, allengs aangegroeid, te zamen een niet onaanzienlijk bedrag uitmaken. De bijstand van belangstellende landgenooten bleef ook hier niet achter. Met name werd onze voorraad van eigenaardige uitdrukkingen, in de jagerstaal gebruikelijk, vermeerderd met den inhoud der *Proeve eener Nederlandsche Jagtterminologie*, door den heer A. H. VERSTER VAN WULVERHORST, te Noordwijk, in het licht gegeven (Arnhem, 1857) en ons welwillend toegezonden. Mr. H. I. SWAVING, onvermoeid in zijn ijverig hulpbetoon, deelde ons eene lijst mede der talrijke benamingen van vischtuigen, uit de verschillende gewestelijke verordeningen op de jagt en visscherij bijeengezameld. Van Mr. R. A. J. COLENBRANDER te Nijkerk ontvingen wij eene opgave en verklaring der technische termen uit de bloeijende

tabaksteelt op de Veluwe. Aan de zorg, eindelijk, van den heer A. D. SCHINKEL te 's Gravenhage hadden wij eene volledige en hoogstnaauwkeurig bewerkte verzameling te danken van alle echt Nederlandsche woorden, tot het vak van den letterzetter en boekdrukker behoorende. De beschrijving der werktuigen, gereedschappen en verrigtingen der edele drukkunst, de ontleding vooral der oud-Hollandsche pers tot in hare minste onderdeelen, aan niemand kon zij beter toevertrouwd zijn dan aan den waardigen SCHINKEL, evenzeer een gelukkig beoefenaar der letterkunde als een sieraad der vaderlandsche typographie. Gij allen, die weet en waardeert, hoeveel hij gedaan heeft om de eer van ons vaderland, als bakermat der boekdrukkunst, te handhaven: zegt mij, wat anders ontbrak er nog aan zijn werk, dan te zorgen dat de uitvinding van COSTER, in het land harer geboorte, ook naar waarde werd vertegenwoordigd in het nationale Woordenboek?

Op het gebied der wetenschappen werd mede de terminologie niet verwaarloosd. De heer H. MENSINGA te Woudenberg gaf een vervolg op zijne bewerking der kunstwoorden uit de heraldiek. De heer M. VAN NIEUWKUYK te Breda verklaarde eenige termen uit de wis-, stel- en rekenkunde, nader herzien en aangevuld door onzen Dr. L. A. TE WINKEL. Een aantal woorden, tot de inrigting, het bestuur en de leer der Protestantsche kerk betrekking hebbende, werd opzettelijk behandeld door Dr. R. C. H. RÖMER te Deil. Regtsgeschiedenis, regtspleging en praktijk leverden hare bijdragen,

zoowel aan de hedendaagsche wetboeken als aan de verschillende oud-vaderlandsche regtsbronnen ontleend; wij hadden ze te danken aan de heuschheid van Prof. J. DE WAL te Leiden. Dr. W. C. H. STARING, wiens naam ik zoo even reeds noemde, bleef ook hier niet werkeloos, waar het de wetenschappen gold, door hem bij voorkeur beoefend. Zijne mededeelingen betroffen nu eens den landbouw en de houtteelt, dan weder de namen van planten en delfstoffen; terwijl hij tevens aan zijne toezegging gestand deed, door het voltooijen zijner vroeger aangevangene bewerking der wetenschappelijke benamingen, in de aardkunde gebezigd. Dezelfde trouw, die beloften tot daden maakt, ondervonden wij ook van de heeren Dr. H. SCHLEGEL en Dr. J. A. HERKLOTS te Leiden. Hunne zorgvuldige en stelselmatige bearbeiding van de namen der dieren en de kunsttermen, in de dierkunde gebruikelijk, benevens de afzonderlijke proeve, door den laatste gewijd aan de woorden en termen, tot het paard betrekking hebbende, liggen beide in gereedheid, om, op het eerste aanzoek der Redactie, naar ons bureel te worden overgebragt, en daar — te zamen met zoovele andere bijdragen — te getuigen van den eendragtigen ijver, door de beoefenaren der wetenschap in Nederland aan den opbouw van het Woordenboek gewijd.

Zoo hadden wij dan, M. H., ook ditmaal te roemen in de hulp, ons belangeloos en blijmoedig bewezen. Onder hen, die tijd en arbeid gewillig ten offer bragten, mogten wij nu reeds veertien oude en beproefde

medewerkers vermelden, terwijl een achttal nieuwe bondgenooten zich aan onze zijde schaarde. Tot allen zij hier openlijk een woord van dank gesproken, een woord — er is geen twijfel aan — dat weêrklank bij Ulieden zal vinden. Hoe grooter de nationale belangstelling is, die de zaak van het Woordenboek ondervindt, hoe werkzamer zij zich in daden betoont, des te meer zal het blijken, dat die zaak in waarheid hare bestemming te gemoet streeft, dat het Woordenboek, indien het eenmaal tot stand mag komen, inderdaad een nationaal karakter zal dragen.

Maar zoo het werkelijk die roeping zal vervullen en aan de behoeften der Nederlandsche natie voldoen, dan is boven alles noodzakelijk, dat het, volledig en zuiver, de uitdrukking behelze van die beide vakken, die meer dan eenig ander kenmerkend zijn voor de Nederlandsche nationaliteit. In welken hoek der aarde de naam van ons vaderland genoemd wordt, daar hoort men met lof gewagen van het volk, dat, groot geworden in den strijd tegen de elementen, in zeevaart en waterbouwkunde aan andere volkeren het voorbeeld gaf. Nog wordt de Nederlandsche driekleur op de verwijderdste zeeën met eere begroet; nog blijft de aloude roem van Neêrlands waterstaat gehandhaafd tot in het verre Oosten, waar bij de grootsche onderneming, bestemd om de gedaante van drie werelddeelen te veranderen, een Nederlander aan het hoofd is gesteld. In welke opzigten dan ook onze landgenooten vroeger of later hebben uitgemunt, welke vakken hier te lande

nationaal mogen zijn: bovenaan staan zeevaart en waterstaat. Het Woordenboek, dat toch onmogelijk alles met gelijke zorg kan behandelen en wel nimmer vrij zal zijn van leemten of gebreken, moge dan ginds of elders te kort schieten: wie zou dit niet billijk verschoonen? Maar zal het waarachtig den naam van een Nederlandsch Woordenboek verdienen, dan behoort het die beide echt Nederlandsche vakken te vertegenwoordigen op eene wijze, die niets te wenschen overlaat, of liever — want ook hier is de volmaaktheid onbereikbaar — die althans getuigt, dat men zich van het hooge gewigt der zaak volkomen bewust is geweest.

Het kost moeite, M. H., hier niet in herhaling te vervallen van de denkbeelden, reeds in ons vorige Verslag met warmte uitgesproken. Doch waartoe die herhaling geschroomd? Het geldt hier eene zaak, die onze Redactie nooit genoeg in het oog kan houden, en die zij te liever in het openbaar verkondigt, omdat de verantwoording, die zij daardoor vrijwillig op zich laadt, haar een prikkel te meer tot ernstige inspanning moet wezen. Gelukkig mag zij thans met eene blijde voldoening voor U verschijnen. De taak, die op haar rustte, om zorg te dragen, dat zeevaart en waterstaat in het Woordenboek den eerrang bekleedden, is boven verwachting vervuld. In beide opzigten zag zij haar streven met den treffelijksten uitslag beloond. Haasten wij ons te erkennen, dat het niet ónze verdienste was, die alle hinderpalen te boven kwam en het grootsche werk op grootsche wijze tot stand bragt. Grijpen wij in dank

de gelegenheid aan, om regtmatige hulde te brengen aan hen, wier edelmoedige toewijding aan de vaderlandsche zaak die onschatbare dienst heeft bewezen.

In de eerste plaats zij die erkentenis gewijd aan den heer J. MODERA te 's Gravenhage, den trouwen bondgenoot, van wien wij reeds vroeger getuigden, dat hij "tijd noch moeite gespaard heeft, om het zeewezen in het aanstaande Woordenboek op waardige wijze te helpen vertegenwoordigen." Mogten wij, nu vier jaren geleden, die verklaring afleggen, thans is zij — zonder overdrijving — in dubbele mate bewaarheid. Doch de heer MODERA verlangt onzen lof niet; zijne bescheidenheid is voldaan met het bewustzijn, een goed werk te hebben verrigt. Zoo spreke dan het eenvoudige verhaal der feiten, dat wij U niet mogen onthouden.

Voor de bewerking der rijke taal van zeewezen en scheepvaart, was — gij zult U dit uit onze vorige berigten herinneren — een uitstekende grondslag gelegd door het *Zeemanswoordenboek* (1) van Mr. J. VAN LENNEP, dat, tijdens ons laatste Verslag bijna voltooid, kort daarna in het licht verscheen en tot eene nieuwe proeve verstrekte van des schrijvers veelzijdig talent. Naar ons model op losse bladen overgeschreven, werd het gansche werk in onze verzameling ingelijfd, en vermeerderd met de belangrijke bijdragen over onderscheidene afzonderlijke gedeelten der zeemanstaal, die

---

(1) Mr. VAN LENNEP schrijft *woordeboek*. Ik zou hem daar niet gaarne in navolgen.

intusschen door de heeren VAN HEECKEREN en MODERA in gereedheid waren gebragt. Eene nieuwe en onwaardeerbare aanwinst kwam weldra onzen voorraad verrijken, en ons opmerkzaam maken op hetgeen in den arbeid van Mr. VAN LENNEP omwerking en verbetering behoefde. Het was de beoordeeling van het *Zeemans-woordenboek*, in een onzer vaderlandsche tijdschriften geplaatst door een jeugdig zeeofficier, den heer T. PAN, zoon van den verdienstelijken regtsgeleerde, dien wij zoo straks op de lijst onzer medewerkers aantroffen. Ach, dat wij dien naam niet kunnen nederschrijven zonder bitteren weemoed! In de vaag des levens werd de veelbelovende zeeman aan het minnend vaderhart ontrukt, ontrukt aan den schoonen werkkring, waarvan hij bestemd scheen een sieraad te worden. Hoe getuigde zijne beoordeeling van praktische kennis, door letterkundige vorming veredeld! De Redactie van het Woordenboek kon zich niet veroorloven, over de vruchten van zijn werk tot haar voordeel te beschikken, zonder hier aan den ontslapene een woord van herinnering te wijden.

Een viertal arbeiders had dan nu de bouwstoffen bijeengebragt voor dit gewigtige gedeelte onzer taak. Een rijke schat lag aanvankelijk gereed. Maar hoe uit die verspreide bijdragen, door verschillende personen opgesteld, een zamenhangend geheel te verkrijgen, naar éénen maatstaf ingerigt? Hoe de verschillen op te lossen of de oneenparigheden te verwijderen, die zich telkens zouden voordoen? De Redactie was hier, op een gebied

dat haar volkomen vreemd is, volstrekt onbevoegd. Maar wat zij niet vermogt, en wat toch voor het welslagen der zaak een onmisbaar vereischte was, dat heeft de heer MODERA bereidvaardig op zich genomen. Ons vorige Verslag gewaagde U reeds van zijne gulle belofte: thans mogen wij U aankondigen, dat die belofte ten einde toe vervuld is. Ja, meer nog dan dit! Deelden wij U vroeger mede, dat een gedeelte der groote taak, de terminologie van den scheepsbouw, afzonderlijk zou worden bewerkt door de bekwame hand van den heer H. G. JANSEN: in die verwachting werden wij sedert teleurgesteld, daar de heer JANSEN, tot hoogere werkzaamheden geroepen, niet in staat is geweest, zich van de gedane toezegging te kwijten. Maar de heer MODERA, vol lust en ijver voor het Woordenboek, gedoogde niet dat onze zaak schade zou lijden. — "Ik vlei mij," zoo schreef hij ons, "ook deze klip wel te boven te zullen zeilen." Met moed nam hij dan den scheepsbouw in den kring zijner bemoeijingen op, die zich nu, in den ruimsten zin des woords, tot den geheelen omvang van zeewezen en scheepvaart uitstrekte. Al de verzamelde bouwstof werd zorgvuldig onderzocht, gekeurd en geschift, herzien en aangevuld, en volgens een vasten regel tot eene afgeronde eenheid bewerkt. Nog vóór het verstrijken van den termijn, waarbij zich dit Verslag bepaalt, liep het voltooide vaartuig van stapel, opgetuigd en zeilklaar stak het van wal en stevende de haven der Redactie binnen, waar het met eereschoten begroet werd. Wèl was er reden om het met blijd-

schap te ontvangen en welkom te heeten! Daar ligt, in een aantal van niet minder dan 6282 beschrevene bladen (1), de geheele zeemansstaal voor ons ten toon gespreid, overal met duidelijke en beknopte verklaring toegerust, ook voor den oningewijde verstaanbaar: de rijke en rijpe vrucht van onverkoelde belangstelling en onafgebroken vlijt. Een oordeel over het innerlijk gehalte van dien arbeid durft de Redactie zich niet aanmatigen: dit zij voor de toekomst aan deskundigen overgelaten. Doch waar het werk van mannen als VAN LENNEP, VAN HEECKEREN en PAN, door onzen MODERA werd herzien en tot een geheel vereenigd, daar behoeft zij wel niet te vreezen, dat aan hare dure verpligting jegens het vaderlandsche zeewezen te kort zal zijn gedaan; daar mag zij dankbaar den voorspoed gedenken, die hare pogingen bekroonde.

Een tweeden pligt heeft onze Redactie te vervullen, door openlijk hulde te brengen aan het *Koninklijk Instituut van Ingenieurs.* De waterstaat en de overige belangrijke vakken, door deze geachte Instelling vertegenwoordigd, zullen in het Woordenboek de eereplaats innemen, die hun nevens het zeewezen toekomt. Dank zij den loffelijken ijver, waarmede de *Raad van*

---

(1) Het is misschien niet zonder belang, de verdeeling van dit getal over de verschillende letters van het alphabet te kennen. Zij is, volgens opgave van den heer MODERA, als volgt: A. 303, B. 714, C. 29, D. 287, E. 60, F. 45, G. 225, H. 220, I. 73, J. 39, K. 608, L. 273, M. 217, N. 121, O. 377, P. 245, Q. 8, R. 222, S. 883, T. 236, U. 75, V. 442, W. 287, IJ. 19, Z. 274. Te zamen 6282.

Bestuur is voorgegaan; dank zij den wetenschappelijken zin, die de Leden bezielde; dank zij vooral de onvermoeide zorgen van hen, die, in Commissie vereenigd, zich met de leiding der werkzaamheden hebben belast, de heeren W. C. A. STARING, Referendaris, en G. VAN DIESEN, Ingenieur. Wekte reeds ons vorige Verslag de gegronde verwachting, dat de zaak, aan zulke handen toevertrouwd, officieel als het ware door den Nederlandschen Waterstaat in bescherming genomen, niet missen kon op uitstekende wijze te worden volbragt: die verwachting is door de uitkomst volkomen geregtvaardigd. Het Instituut van Ingenieurs heeft een schitterend blijk gegeven, hoe hoog het de moedertaal op prijs stelt. Het heeft getoond, ten volle de waarde te beseffen eener vaste en welbepaalde terminologie, die alle verwarring en willekeur uitsluit. Het heeft te regt in eendragtige zamenwerking met de Redactie van het Nederlandsch Woordenboek het zekerste middel gezien, om aan de eenmaal geijkte kunsttermen algemeenen ingang te verschaffen, en daardoor de juistheid van taal en stijl op dit gebied te bevorderen. Een ruim veld was hier te ontginnen, waarop wetenschap en praktijk zusterlijk gepaard gaan. De Leden van het Instituut, die ons hunne medewerking verleenden, hebben niet angstvallig getracht, dat veld binnen engere grenzen te beperken, maar onbekrompen de palen zooverre uitgestrekt, als de bemoeijingen hunner Instelling reiken. De bouwkunde in het algemeen, de waterbouwkunde en de waterstaat in het bijzonder, met alles wat tot

den bouw of den aanleg van bruggen en wegen, van dijken, sluizen en molens in betrekking staat; landmeetkunde, landbouw en veenderijen; werktuigkunde en stoomwezen; ja zelfs de aanverwante vakken van het krijgswezen en de menigvuldige ambachten, tot dien wijden kring behoorende: ziedaar een kort begrip van den omvang der vrijwillig aanvaarde en moedig volvoerde taak (1). Talrijke Leden schonken hunne bijdragen. Het is ons een genoegen, hunne namen hier erkentelijk te vermelden, U te wijzen op die breede rij van vaderlandsche Ingenieurs, die te midden hunner praktische werkzaamheden ook de belangen van het Woordenboek wel wilden ter harte nemen en zoo menigen letterkundige beschaamden. Het waren de heeren: P. K. BAKKER KORFF, F. J. VAN DEN BERG, TH. BLECKMANN, D. VAN DEN BOSCH, A. J. BREVET, P. CALAND, F. VAN CAMPEN, W. C. DANSDORP, G. VAN DIESEN, A. L. DE BRUYN KOPS, N. T. MICHAËLIS, G. REUVEKAMP, Jhr. O. VAN DEN SANTHEUVEL, J. L. SCHNEITTER, A. SIMONS, W. C. A. STARING, T. J.

---

(1) De uitbreiding, door het Instituut van Ingenieurs aan zijne medewerking gegeven, heeft voor de Redactie tevens de teleurstelling vergoed, haar door Mr. P. A. BLEEKRODE veroorzaakt, aan wien vroeger de algemeene en stelselmatige bewerking van de terminologie der Nederlandsche nijverheid was opgedragen. Zie het Verslag van 1854, bl. 22 vlg., en dat van 1856, bl. 28 vlg. De heer BLEEKRODE heeft na dit laatste Verslag niets meer van zich doen hooren. Den lezer die er belang in mogt stellen, hoe die zaak is afgeloopen, mogten wij dit berigt niet onthouden. Na al wat reeds vroeger door ons was verzameld, is nu het nemen van nieuwe maatregelen door den ijver der heeren Ingenieurs overbodig geworden.

STIELTJES, J. STROOTMAN, J. VAN DER TOORN en J. A. A. WALDORP, benevens de heer Magazijnmeester der Artillerie F. W. J. B. OVERREITH. Door het welberaamd overleg der besturende Commissie, was de zaak tusschen de gezamenlijke medewerkers zoodanig geregeld, dat elk hunner een afzonderlijk gedeelte ter behandeling koos, zoodat geen arbeid dubbel verrigt werd, maar aller vereenigde pogingen zooveel mogelijk de verschillende vakken omvatten, die de onderdeelen van bouwkunde en waterstaat uitmaken. De voltooide bijdragen werden der Commissie ter hand gesteld (1), die uit al het verzamelde, door vergelijking, rangschikking en nadere bewerking, een degelijk geheel tot stand bragt, met even naauwlettende zorg als de heer MODERA aan het zeewezen besteedde. De beide Leden der Commissie roemen zeer den lofwaardigen ijver, waarmede de heer Ingenieur G. C. BUYSKES hun, in den afgeloopen winter, de behulpzame hand heeft geboden. Het heeft hun mogen gelukken, den waarlijk niet geringen noch gemakkelijken arbeid in betrekkelijk korten tijd te volbrengen, en nu reeds de afgewerkte verzameling ten gebruike der Redactie beschikbaar te stellen. Welk eene onschatbare aanwinst! De gansche kring dezer zoo echt nationale vakken, door zóó bevoegde deskundigen bewerkt! Een aantal van 5000

(1) Van wege de Redactie was tevens aan de Commissie mededeeling gedaan van al hetgeen tot dusverre, tot dezen kring van werkzaamheden behoorende, door ons was bijeengebragt. Daartoe behoorde o. a. eene verzameling van waterbouwtermen, ons sedert het laatste Verslag welwillend toegezonden door den heer G. H. M. DELPRAT te Rotterdam, getrokken uit aanteekeningen van een lid zijner familie.

beschrevene bladen, te zamen de opgave en omschrijving bevattende van 4500 woorden! Die cijfers spreken luider dan iedere uitweiding, welke verdienste jegens de vaderlandsche zaak zich de heeren STARING en VAN DIESEN hebben verworven.

M. H., bij de beraadslagingen, in een der vorige Congressen gehouden, heeft men stoutweg beweerd, dat voor de zamenstelling van een Nederlandsch Woordenboek op geene nationale deelneming te rekenen viel. Men dreef, dat er geen heil te verwachten was, wanneer die zaak door of van wege het Congres werd ondernomen. Men wilde lijdelijk toezien, totdat één man zou opstaan, die er roeping en kracht toe gevoelde. Welaan, men aanschouwe de onloochenbare feiten. Men zie, hoe door de zamenwerking van velen onze zaak moedig vooruitstreeft, door mannen van wetenschap en praktijk als om strijd bevorderd, en — door de betrekking, die haar aan Ulieden verbindt — zich eener grootsche bestemming bewust. Zegt mij, of één man in staat was, dit alles tot stand te brengen. Voorwaar, hadden wij daarop gewacht, dan ware tot op dit oogenblik het werk onbegonnen gebleven. Maar de stem der besluiteloosheid vond geen gehoor, en de uitkomst heeft geleerd, dat ons goed vertrouwen niet ijdel is geweest. Waarop was dan dat vertrouwen gevestigd? Broeders! op de oud-Bataafsche spreuk, die nog leeft in onze harten, die ook gij, Belgen! als een kostelijk aandenken aan Noord-Nederland, in uw wapenschild voert: "*Eendragt maakt magt.*"

III.

Nog rest mij het aangenaamste gedeelte mijner taak: een blik terug te slaan op den afgelegden weg, de hoogte af te meten waartoe onze onderneming thans is gestegen, en U berigt te geven van de maatregelen, nu onlangs door de Nederlandsche Regering genomen, om de kansen voor de toekomst te verzekeren. Ik durf mij vleijen, dat het een en ander U niet onvoldaan zal laten. Verleent mij dan nog voor eenige oogenblikken uw vriendelijk geduld.

Ruim een achttal jaren is nu verstreken, sedert onze Redactie den last aanvaardde, dien uw vereerend vertrouwen haar opdroeg. Met ernst en volharding heeft zij getracht zich van die lastgeving te kwijten. Zij heeft den arbeid voortgezet en bespoedigd, zooveel zij vermogt. Trouwe hulp ondervond zij van meer dan zeventig medewerkers. Ettelijken onder dat getal stonden haar bij met voorbeeldeloozen ijver. Ten derden male mogt zij U heden verslag doen van de uitkomsten, door eendragtige toewijding verkregen. En als zij dan nu den inhoud van die drie Verslagen bijeentrekt, als zij het gansche tafereel overziet van al het tot hiertoe verrigte, en zij vraagt zich dan af: welk is nu het uitwerksel van al die vlijt? hoeverre is het werk thans gekomen? dan mag zij, na rijpe en kalme overweging, zonder vooringenomenheid met de vruchten van eigen bemoeijing, en vrij van alle grootspraak, U gerustelijk

verklaren, dat zij reden heeft om tevreden te zijn. Ziet de bouwstoffen, in het bureel der Redactie in die welgevulde kasten opgehoopt. Hier, als grondslag van het geheel, de inhoud van WEILAND's Woordenboek, aangevuld uit alle beoordeelingen en latere uitgaven, en met grootere en kleinere woordenboeken doorloopend vergeleken. Dáár een schat van aanteekeningen, uit de werken van een tiental taalkundigen zorgvuldig bijeengelezen. Daarnevens een ruime voorraad, aan de gewestelijke spraken ontleend. Ginds de min of meer volledige uittreksels uit vaderlandsche dichters en prozaschrijvers, wier getal nu tot honderd is geklommen, en daaronder een VONDEL en HOOFT, een CATS en HUYGENS, een BILDERDIJK en VAN DER PALM overvloedig bedeeld, en Vlamingen! ook uw ZEVECOTE, uw LEDEGANCK en CONSCIENCE rijkelijk bedacht. Eindelijk eene niet geringe hoeveelheid van technische woorden, uit een aantal neringen en bedrijven opgezameld; de terminologie van verschillende wetenschappen met vlijt bewerkt; inzonderheid krijgskunde, zeewezen en waterstaat, met uitstekende zorg voltooid. Gewis, bij den aanblik van dat alles behoeft onze moed niet te bekoelen. Het is waar, de verzameling is nog niet volledig. Nog ontbreken op onze lijst o. a. de namen van MARNIX, REAEL, VAN BAERLE en STARTER, van HEEMSKERK, LUIKEN en HOOGVLIET; de geestrijke jonkvrouwe DE LANNOY evenzeer als VAN ALPHEN, BELLAMY en NIEUWLAND. Nog is het rijk der natuurwetenschappen niet uitgeput; de inlandsche benamingen b. v. van plan-

ten, heesters en gewassen zijn voor ruime uitbreiding vatbaar. Nog levert het gebied der praktische nijverheid stof genoeg voor eene niet onbeduidende nalezing. De Redactie ziet deze en soortgelijke leemten niet voorbij; integendeel, zij tracht er zich zoo naauwkeurig mogelijk rekenschap van te geven, en hoopt als Bijlage (B.) tot dit Verslag eene opgave bekend te maken van het voornaamste, dat haar nog ontbreekt en waarvan zij de aanvulling het wenschelijkst acht. Doch zij weet ook, dat de ijver harer medearbeiders nog niet is uitgedoofd. Wat heden nog ongedaan is, zal welligt morgen geschieden: zoo komen wij telkens der volledigheid een stap nader bij. Maar eene al te schroomvallige zorg mag de Redactie niet stremmen in hare vaart. Zij is den wenk niet vergeten van een onzer schranderste geleerden, die haar, na de lezing van het eerste Verslag, waarschuwde voor den *amor perfectionis*, en aan het Fransche spreekwoord herinnerde: *le mieux est l'ennemi du bien*. Inderdaad, onze Redactie moet hare wenschen niet al te hoog stemmen; zij mag zich het goede, dat thans reeds verkregen kan worden, niet laten ontglippen in het ijdel bejag van een onbereikbaar ideaal. Daarom heeft zij, na bedaard overleg, niet geaarzeld een kloek besluit te nemen. Zij heeft geoordeeld, dat de zaak thans die hoogte bereikt heeft, waarop het eerste tijdperk, dat alleen aan het verzamelen gewijd was, gevoegelijk kan worden gesloten, om tot het tweede en gewigtigste, de eigenlijke bewerking of zamenstelling, over te gaan. Niet alsof zij, van dit oogen-

blik af, alle verdere bijdragen van de hand wees. Verre van daar! Zij stelt bij voortduring hare bewaarplaats open voor alles, wat de belangstelling onzer landgenooten haar zal willen mededeelen; zij zelve zal geene gelegenheid verzuimen, om leemten aan te vullen en in gebreken te voorzien. Maar hetgeen tot dusverre hoofdzaak was, begint van nu voortaan op den achtergrond te treden. Niet meer het bijeenbrengen der bouwstof, maar het optrekken van het gebouw: ziedaar de nu wachtende taak.

Deze intrede in een nieuw tijdperk brengt in de wijze van werken eene groote verandering te weeg. Zij vordert eene nieuwe inrigting en stelt nieuwe eischen. Was ginds het streven op verscheidenheid gerigt, hier moet eenheid het doel zijn. Mogt daar de kring der arbeiders vrijelijk worden uitgebreid, hier moet alle kracht van het middelpunt uitgaan. Was daar behoefte aan toezigt, om de medewerking van velen te leiden en te regelen, hier moeten zeer enkelen, onder eigene verantwoording, handen aan het werk slaan. Daar kon het vergefelijk zijn, zoo deze of gene bijdrage, luchtig en vlugtig opgemaakt, iets te wenschen overliet, straks welligt door eene volgende te vergoeden: hier is nergens achteloosheid geoorloofd. Hier geldt het een reusachtigen arbeid, die, bij onverdroten opmerkzaamheid en stalen vlijt, bij geoefende taalkennis en praktische geschiktheid, tevens het talent van den bouwmeester vordert, wiens levenwekkende geest het kunstwerk moet bezielen.

Eene gewigtige vraag deed zich derhalve voor, van welker oplossing de gansche toekomst van het Woordenboek afhing. Het was eene vraag van persoonlijken aard. "Aan welke handen zal die arbeid worden toevertrouwd? Of liever, wie zullen bereid zijn, in het belang van Neêrlands taal, dien arbeid vrijwillig in handen te nemen?" Die vraag, M. H., werd reeds voor vier jaren door de Redactie voorzien ([1]). Thans acht ik mij gelukkig, U te kunnen berigten, dat zij hare oplossing heeft gevonden op eene wijze, die niet missen kan uwe goedkeuring weg te dragen.

De kieschheid verbiedt mij, als tolk der Redactie, over een mijner mede-Redacteuren of over mij zelven te spreken. Het zij mij dan vergund, bij hetgeen ik U verder te zeggen heb, het woord te voeren uit mijn eigen naam. Hoe verdrietig het zijn moge, in het openbaar van zich zelven te gewagen, mijn persoon is nu eenmaal zoo naauw met het onderwerp verbonden, dat ik dien niet kan afscheiden, waar gij eene juiste voorstelling verlangt.

Hoe meer de tijd naderde, waarop de eigenlijke bewerking van het Woordenboek zou kunnen aanvangen, des te meer heb ik het mij tot pligt gesteld, ernstig na te denken over de middelen, die ons daarbij ten dienste zouden staan, en rijpelijk te onderzoeken, welke regeling de geschiktste zou wezen om den goeden uitslag zooveel mogelijk te waarborgen. Ik overwoog daarbij

---

([1]) Zie het *Tweede Verslag*, bl. 50.

tevens, welk aandeel in den arbeid ik zelf zou kunnen dragen. Tot dusverre was ik alleen als Lid der Redactie werkzaam geweest, en had zich mijne taak, in gestadig overleg met de heeren DAVID en TE WINKEL, tot opwekking en aansporing, tot toezigt en beheer, in één woord tot de leiding van het werk bepaald. Met liefde en geestdrift voor de zaak van het Nederlandsch Woordenboek bezield, gesterkt door blijmoedig vertrouwen, en vast besloten om voor geene zwarigheden terug te deinzen, heb ik mij van die taak naar vermogen gekweten. Thans, nu een nieuw tijdperk aanvangt, nu een nieuwe arbeid verhoogde inspanning van krachten vordert: hoeverre zou ik thans kunnen gaan? Waartoe zou ik mij kunnen verbinden? Voorzeker, indien het in mijne magt ware geweest, vrijelijk over mijnen tijd te beschikken, ik zou niet geaarzeld hebben voor goed mijne diensten aan te bieden in het belang eener zaak, die mij te dierbaarder is geworden, naarmate zij verder vooruitstreefde. Doch mijne ambtsbetrekking aan de Leidsche Hoogeschool maakte zulk eene toewijding volstrekt onmogelijk. Ter naauwer nood veroorloofde zij de pligten bij te houden, aan het lidmaatschap der Redactie verknocht, en tevens het Middelnederlandsch Woordenboek, dat mij sinds jaren bezig houdt en waarvan nog maar de eerste letter gereed ligt, langzaam te vervolgen. Gelukkig kwam, op het einde des vorigen jaars, een langgewenschte maatregel tot stand, die mij ruimere vrijheid schonk. De Nederlandsche Regering, doordrongen van het besef harer dure verpligting om voor de

belangen der wetenschap te waken, heeft het onderwijs in de geschiedenis des vaderlands van dat in de nationale taal- en letterkunde gescheiden, en het eerste aan een nieuwbenoemden hoogleeraar opgedragen. Zoo werd eene behoorlijke vertegenwoordiging dier beide vaderlandsche vakken aan 's lands eerste leerschool voorbereid, zoo werden beide in staat gesteld, op ruimer standpunt de roeping te vervullen, waarvan zij zich in onzen tijd eerst regt bewust zijn geworden. Maar zoo werd mij tevens de gelegenheid verleend, geheel voor het vak mijner keuze te leven, en den dubbelen lexicographischen arbeid krachtiger ter harte te nemen, dan ik tot dusverre vermogt. Ook in dit opzigt heeft de veelbesprokene splitsing een mijner liefste wenschen vervuld.

Maar bij dezen eersten maatregel bleef de zorg der Hooge Regering niet beperkt. De verlichte staatsman, aan wien tot voor weinige maanden het bestuur der Binnenlandsche Zaken was toevertrouwd, heeft ook regtstreeks en op afdoende wijze zijne warme belangstelling in onze nationale onderneming bewezen. Hij erkende, dat eene zoo uitgebreide taak, als die nu te verrigten viel, de krachten van een Academisch leeraar, ook bij beperkteren werkkring, verre te boven ging. Hij begreep, dat de zaak alleen dan op een hechten grondslag gevestigd zou zijn, wanneer een bevoegd en ervaren taalkenner, vrij van alle beslommeringen, in eendragtig verbond met den tegenwoordigen spreker, aan de bewerking van het Woordenboek zijn leven kon wijden. De keuze van den man, voor die taak bij uitstek be-

rekend, kon niet twijfelachtig zijn. Reeds noemt gij het Medelid onzer Redactie, Dr. L. A. TE WINKEL, en gij allen stemt mij toe, dat die naam tot een waarborg verstrekt, waar het aankomt op degelijke kennis en scherpzinnig oordeel, aan onvermoeiden ijver gepaard. Wèl moet het U dan aangenaam zijn, het Besluit te vernemen van onzen geëerbiedigden Koning, waarbij het Z. M. behaagde, op voordragt van den Minister, de noodige maatregelen te verordenen, die strekken konden om Dr. TE WINKEL voor goed aan het Nederlandsch Woordenboek te verbinden. Daardoor werd onze hooggeachte vriend in staat gesteld, van de tot hiertoe door hem bekleede maatschappelijke betrekkingen afstand te doen, om nu voortaan zich onverdeeld te wijden aan de vaderlandsche lexicographie, en de voltooijing van het groote werk als levenstaak te aanvaarden. Zoo werd aan onzen arbeid op eene wijze, die U allen vertrouwen moet inboezemen, een geregelde voortgang verzekerd, en tevens die eenheid gewaarborgd, die van nu af aan als een hoofdvereischte behoort te gelden.

Ziedaar, M. H., hoe de Nederlandsche Regering, met onbekrompen zin en wijs beleid, de zaak van het nationale Woordenboek, die zij reeds herhaaldelijk met hare aanmoediging vereerde, thans, nu het juiste oogenblik voor hare medewerking daar was, met krachtige hand heeft gesteund en op den goeden weg geholpen. Ziedaar, hoe zij getoond heeft, de taal, als het heiligst erfdeel der vaderen, in eere te houden, en de pogingen, tot hare verheerlijking aangewend, op den regten prijs

te schatten. Wat kan, bij de toenemende ontwikkeling van den Nederlandschen volksgeest in onze dagen, verblijdender en opwekkender zijn dan zulk een voorbeeld, door den Koning en zijne raadslieden gegeven? Wat kan ons sterker aansporen om met onverflaauwden moed te volharden, waar het de handhaving van Neêrlands taal en daardoor van Neêrlands volksleven geldt? Broeders, in dit Taalcongres vereenigd, ik ben er fier op, de tolk te mogen zijn van U aller gevoel, door eerbiedig hulde te brengen aan den Vorst, die zóó de regten der moedertaal in Zijne hooge bescherming nam. Ik acht het een voorregt, in het openbaar onzen diepgevoelden dank te mogen betuigen aan den edelen staatsman, die, te midden zijner rustelooze zorgen voor het stoffelijk welzijn der natie, ook de hoogere belangen van haar geestelijk leven getrouw heeft behartigd. De vaderlandsche wetenschap zal nimmer vergeten, wat zij aan VAN TETS VAN GOUDRIAAN verpligt is. In de geschiedenis van het Nederlandsch Woordenboek — welk lot dat werk ook moge verbeiden — staat voor altijd die naam in eere vermeld (1).

Door de gunstige beschikking, waarvan ik U zoo even berigt gaf, is dan nu onze zaak geheel geregeld. Den 1en Julij ll., bij welken termijn zich dit ons Ver-

(1) Aangenaam is het ons, de even welgemeende betuiging van onzen opregten dank mede toe te brengen aan den heer Referendaris, Mr. H. VOLLENHOVEN, die met onvermoeiden ijver zoowel de algemeene belangen der vaderlandsche wetenschap, als in het bijzonder de zaak van het Woordenboek heeft bevorderd, en ons met raad en daad een bijstand verleend, dien wij niet erkentelijk genoeg kunnen waarderen.

slag bepaalt, heeft Dr. TE WINKEL de taak aangevangen, hem door het vertrouwen der Hooge Regering opgedragen. Met de hem eigene naauwkeurigheid en gemoedelijken ernst zal hij zich toewijden aan den veelomvattenden arbeid, die in dit tweede tijdperk moet worden volbragt. De leemten aan te vullen, die nog in onze verzameling bestaan; de tallooze vragen te beantwoorden, die zich telkens zullen voordoen; uit al de bijeengebragte bouwstoffen een deugdelijk en zamenhangend geheel te bewerken, aan de eischen der wetenschap zoowel als aan de praktische behoeften der natie voldoende: ziedaar in vlugtige trekken den aard en den omvang van dien arbeid geschetst. De beginselen, die hem daarbij tot leiddraad zullen verstrekken, zijn in ons vroeger "Ontwerp" uiteengezet. Daar is U het doel van ons streven, en de wijze waarop dat doel moet worden bereikt, opzettelijk ontvouwd, en U een denkbeeld gegeven van de taak, die ons gezamenlijk wacht. Gezamenlijk, zeg ik; want de beide overige Leden der Redactie, niets liever wenschende dan naar hun beste vermogen voor het Woordenboek te blijven ijveren, en met den heer TE WINKEL overtuigd, dat het geheele werk niet door één man kan worden volbragt, zijn bereid hunnen vriend als trouwe bondgenooten ter zijde te staan. Hij, die thans de eer heeft te spreken, stelt zich daartoe beschikbaar, zooveel zijne ambtspligten zullen veroorloven. Hij verbindt zich volgaarne, een deel van den arbeid voor zijne rekening te nemen, terwijl hij in dagelijksch verkeer met Dr.

TE WINKEL de gelegenheid zal vinden, om den geheelen loop der zaak geregeld bij te houden en overal broederlijk mede te helpen tot bevordering der vaderlandsche onderneming, wier voltooijing ook hij verklaart zich tot levensdoel te willen stellen. Te eerder — ik wil dit vooral niet verzwijgen — te eerder gevoel ik mij daartoe opgewekt, omdat beproefde vriendschap hier tot een onderpand verstrekt van eendragtige zamenwerking, waarbij geenerlei onedele naijver te duchten is, maar die voor beiden rijk zal zijn aan leering en wetenschappelijk genot. Ook de werkzame hulp van onzen geleerden mede-Redacteur uit het Zuiden zal ons niet ontbreken. Prof. DAVID zal ons bijstaan met raad en daad, ons voorlichten met zijn schrander oordeel en zijne rijpe ervaring, en bepaaldelijk zorg dragen, dat ook het Vlaamsche taaleigen naar eisch worde vertegenwoordigd. Want het Woordenboek, dat wij eenmaal aan Nederland hopen aan te bieden, mag niet, in beperkte opvatting, een eigenlijk Hollandsch, maar het moet — aan zijne hooge bestemming getrouw — een echt Nederlandsch Woordenboek zijn, waarin Noord en Zuid elkander aanvullen en doordringen en wederkeerig versterken, hunne veelsoortige tinten mengelen en versmelten, en zich oplossen tot eene ondeelbare eenheid van taal, die nimmer weder ontbonden moge worden, evenmin als de eendragt der beide deelen van het Nederlandsche volk, waarvan de taal de spiegel is.

Ja, M. H., die hoop vervult en bezielt ons, eenmaal zulk een echt Nederlandsch Woordenboek aan onze

stamgenooten te mogen aanbieden. Thans, nu ons eerste tijdperk voorspoedig ten einde is gebragt; nu het tweede onder gunstige voorteekenen is aangebroken; nu de beschermende hand der Hooge Regering onze pogingen steunt en door het besef van verantwoordelijkheid aanprikkelt; nu de nationale belangstelling meer dan ooit op ons werk is gevestigd: thans durven wij die hoop met dubbel vertrouwen hier in uw midden uitspreken. Wij leggen hier openlijk de belofte af, naar de bereiking van het voorgestelde doel te zullen streven met inspanning van alle krachten, die ons geschonken zijn. Broeders! onthoudt ons uwen raad en uwen bijstand niet. Slaat met ons de handen ineen, en helpt zooveel in uw vermogen is. Deelt ons mede wat gij in onzen taalschat mogt opmerken, dat tot hiertoe verwaarloosd bleef. Vertrouwt ons de zaden toe, die uwe hand zal vinden: wij zullen trachten ze in de goede aarde uit te strooijen, ze te doen ontkiemen en opwassen en bloeijen en vruchten dragen, tot heil van Neêrlands taal, die het pand is van ons nationaal bewustzijn en onze nationale kracht. O, mogt er hoogere zegen op onzen arbeid rusten! Is de spraak, "het zintuig der rede," de schoonste gave, door God aan het menschdom verleend: de kweeking en veredeling der taal is het nederige dankoffer, dat den sterveling betaamt.

BIJLAGEN.

Bijlage A.

REKENING EN

VAN DE GELDEN, BERUSTEN

NEDERLANDS

Van 1 Januari

ONTVANGST.	
In kas, 1 Jan. 1856	*f* 198,66
Toelage van de Nederlandsche Regering	" 500,00
Toelage van de Belgische Regering, zijnde 1000 francs	" 463,42
Totaal	*f* 1162,08.

ANTWOORDING

DER DE REDACTIE VAN HET

OORDENBOEK.

1 Julij 1860.

UITGAAF.

Leges voor het mandaat van betaling.	*f* 1,94
Briefporten, frankeringen en vrachtloonen	„ 26,61
Kosten van drukken en uitgeven van het Verslag van 1856, en aankoop van exemplaren der beide Verslagen, volgens rekening van den boekhandelaar A. C. KRUSEMAN te Haarlem. *f* 84,30.	
In mindering, het bedrag der inschrijving op het Congres te Antwerpen „ 30,00.	
Blijft	„ 54,30
Aan den heer J. A. VAN DIJK te Leiden } voor het maken van verschillende uittreksels, schrijfloonen, enz.	„ 16,00
„ „ „ C. H. DEE „ „	„ 105,50
„ „ „ N. A. FRANCHIMONT „ „	„ 144,00
Aan J. A. KETTENES te Leiden, wegens verschillende werkzaamheden	„ 30,00
Boekwerken en handschriften aangekocht	„ 28,50
Aan de boekhandelaren Gebr. VAN DER HOEK te Leiden, volgens rekening over 1856	„ 81,00
Aan dezelfden, volgens rekening over 1857	„ 52,45
„ „ „ „ „ 1858	„ 9,45
„ „ „ „ „ 1859	„ 29,65
Aan den boekhandelaar E. J. BRILL te Leiden, volgens rekening over 1857	„ 8,60
Aan denzelfden, volgens rekening over 1858	„ 5,80
„ „ „ „ „ 1859	„ 8,25
Aan den boekhandelaar A. C. KRUSEMAN te Haarlem, volgens rekening over 1856	„ 6,00
Teruggave van voorschotten aan medearbeiders	„ 21,20
Aan den Mr. timmerman J. W. SCHAAP te Leiden, voor de inrigting van het bureel, 1856	„ 12,02[5]
Aan denzelfden, voor de inrigting van het bureel, 1858	„ 4,82
„ „ wegens overbrenging en inrigting van het bureel, tot 1 Julij 1860	„ 17,31[5]
Portefeuilles en bindwerk	„ 2,70
Somma	*f* 666,11
In kas, 1 Julij 1860	„ 495,97
Totaal	*f* 1162,08

Bijlage B.

Overzigt van het voornaamste, dat aan de verzameling van het Nederlandsch Woordenboek nog ontbreekt.

Bij het voorloopig sluiten van het eerste tijdperk van den arbeid, dat alleen aan het verzamelen der bouwstoffen gewijd was, om nu tot het tweede en gewigtigste, de eigenlijke bewerking of zamenstelling van het Woordenboek over te gaan, meent de Redactie in het belang der zaak te handelen, door een overzigt mede te deelen van het voornaamste, dat haar nog ontbreekt en waarvan zij de aanvulling het wenschelijkst acht. Men vergelijke het daaromtrent op bl. 40 gezegde. Het kan niet missen, of de opzettelijke aanwijzing der leemten, die nog in hare verzameling bestaan, zal krachtig medewerken om in het ontbrekende allengs door de welwillende hulpvaardigheid van bevoegde landgenooten te doen voorzien. Zij houdt zich daartoe aanbevolen met al den ernst, dien het belang eener zoo nationale zaak medebrengt. Elke nieuwe bijdrage, die strekken kan om den voorraad harer bouwstoffen vollediger te maken, zal in dank worden ontvangen. Zij meent daarbij wel bepaaldelijk te moeten opmerken, dat ook mededeelingen van geringeren omvang haar welkom zullen zijn. Menigeen, die juist geen tijd noch

gelegenheid heeft om een geheel voltooid werk te leveren, is toch ligt in staat het een en ander op te geven, dat voor het doel der Redactie zijne waarde kan hebben. Het zou te betreuren zijn, indien dergelijke kleinere bijdragen ons werden onthouden, alleen omdat zij niet volledig of geheel afgewerkt waren. Elk woord, dat ons wordt medegedeeld, is eene aanwinst, die niet mag worden versmaad. Losse aanteekeningen, hoe gering ook van omvang, maar van verschillende kanten ingezonden en zorgvuldig bijeenverzameld, maken al spoedig een belangrijken voorraad uit, die uitstekende diensten kan doen. Mag deze onze uitnoodiging gehoor vinden, dan zal onze verzameling stap voor stap naderen tot die volledigheid, waarnaar de Redactie streven moet met al hare krachten, en waarvan zij zeker niet al te ver verwijderd zal blijven, indien slechts de belangstellende ijver harer landgenooten, waaraan zij reeds zooveel te danken had, ook verder niet verflaauwt.

De voornaamsten der vaderlandsche dichters en prozaschrijvers, uit wier werken wij tot dusverre òf geene, òf slechts verstrooide uittreksels bezitten, en die toch met vrucht voor het Woordenboek kunnen gelezen worden, zijn deze (1):

PH. V. MARNIX V. ST. ALDEGONDE.	P. GHESCHIER.
S. STEVIN.	J. H. KRUL.
L. REAEL.	J. VAN LODESTEYN.
C. VAN BAERLE.	J. VOS.
S. COSTER.	R. ANSLO.
J. J. STARTER.	J. VAN PAFFENRODE.
J. VAN HEEMSKERK.	W. VAN FOCQUENBROCH.

---

(1) De gedichten van A. C. W. STARING VAN DEN WILDENBORCH, waarvan noch in deze lijst, noch in een der drie Verslagen melding is gemaakt, worden opzettelijk bewerkt door den Voorzitter der Redactie.

J. VOLLENHOVEN.
TH. ASSELIJN.
P. BERNAGIE.
A. PELS.
J. VAN BROEKHUIZEN.
J. LUIKEN.
C. BRANDT.
J. BRANDT.
A. HOOGVLIET.
S. FEITAMA.
H. SCHIM.
B. HUYDECOPER.
J. DE KRUYFF.
L. TRIP.
P. HUISINGA BAKKER.
J. LE FRANCQ VAN BERKHEY.
A. HULSHOFF.
J. LUBLINK DE JONGE.
J. C. Baronnesse DE LANNOY.
J. NOMSZ.
H. VAN ALPHEN.
L. BAKE.
P. L. VAN DE KASTEELE.
S. M. CONINCKX.
J. DE KRUYFF Jr.
J. VAN DER ROEST.
A. FOKKE SIMONSZ.
J. HAAFNER.
P. VAN HEMERT.
J. BELLAMY.
J. KANTELAAR.
J. VAN WALRÉ.
W. A. OCKERSE.
A. LOOSJES Pz.
E. KIST.
G. K. VAN HOGENDORP.
Plla. MOENS.
P. NIEUWLAND.
M. C. VAN HALL.
A. SIMONS.
H. H. KLIJN.
B. KLIJN.
D. J. VAN LENNEP.
J. M. KEMPER.
L D'HULSTER.
J. F. WILLEMS.
I. DA COSTA.
A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN.
H. A. MEIJER.
TH. VAN RIJSWIJCK.

Hierbij zij nog opgemerkt, dat de naam van RHIJNVIS FEITH in onze lijst alleen vertegenwoordigd is door zijne *Oden en Gedichten*. Uit zijne overige werken zijn ons tot hiertoe geene uittreksels medegedeeld.

Van nog levende tijdgenooten, uit wier geschriften bruikbare bouwstoffen kunnen verzameld worden, willen wij hier niet opzettelijk gewagen. Maar toch mogen wij niet verzuimen, ons leedwezen uit te drukken, dat de ons gedane toezegging eener zorgvuldige bewerking der gezamenlijke gedichten van Mr. J. VAN LENNEP onvervuld is gebleven. Ook

betreuren wij het, dat niemand tot dusverre uit de gedichten van J. VAN BEERS datgene heeft bijeengelezen, wat aan onze verzameling tot sieraad zou kunnen verstrekken. In een Woordenboek, dat vooral de hedendaagsche taal van Noord- en Zuid-Nederland naar waarheid zal voorstellen, mogen gewis de namen van VAN LENNEP en VAN BEERS niet ontbreken, evenmin als die van DA COSTA, DES AMORIE VAN DER HOEVEN en TH. VAN RIJSWIJCK, die wij, helaas! zoo straks op de lijst der nog niet behandelde schrijvers moesten vermelden.

Het zal niet overbodig zijn, de geëerde letterkundigen, die ons tot aanvulling der bovengenoemde leemten behulpzaam willen zijn, beleefdelijk te herinneren aan de bepalingen, door de Redactie bij den aanvang harer werkzaamheden gemaakt, om zooveel mogelijk de eenparigheid en gelijkvormigheid in de bewerking te waarborgen, die voor het welslagen van den arbeid zoozeer vereischt worden. Men vindt die bepalingen in de bijlagen achter het Verslag van 1854, bl. 64—67, naauwkeurig opgegeven. De ondervinding heeft ons doen zien, dat zij niet door alle medewerkers genoeg in het oog worden gehouden, iets dat niet anders dan tot schade voor het geheele werk kan verstrekken. Inzonderheid wat de keuze der woorden en uitdrukkingen betreft, die uit dichters en prozaschrijvers worden opgeteekend, is hier eene aanmerking noodig. Velen toch van hen, in wier hulp wij ons mogten verheugen, hebben te zeer hunne aandacht gevestigd op alles wat vreemd en ongewoon is, op woorden en spreekwijzen van een bijzonderen stempel, dikwijls van elders nagebootst of willekeurig gevormd, en meer getuigende van een al te weelderig vernuft, dan van eerbied voor de wetten der taal. Zoo bekomt onze Redactie een schat van bar-

barismen en neologismen van allerlei aard, maar zij mist te veel datgene, wat hoofdzaak moet wezen: bruikbare aanhalingen van bekende en gewone woorden, geschikt om telkens de beteekenis van ieder woord door welgekozene voorbeelden op te helderen. Daarom zij hier met nadruk gewezen op art. 2 van de bovengenoemde bepalingen, aldus luidende: "Vooral worden zoodanige plaatsen aangeteekend, die de eigenaardige kracht van eenig woord regt helder in het licht stellen, of tot proeve strekken van het schoone gebruik, dat van dat woord in den stijl kan worden gemaakt." Hoe meer aan dezen wensch der Redactie voldaan wordt, des te rijker stof zal zij bezitten voor eene even juiste en treffende als bevallige en sierlijke woordverklaring.

Wat de kunsttermen betreft, in verschillende vakken van wetenschap of bedrijf gebruikelijk, hoevele onschatbare bijdragen de Redactie reeds mogt ontvangen, toch is ook hier nog ruime gelegenheid voor eene belangrijke nalezing. Een vlugtig inzien der drie Verslagen, waarin van al het ontvangene berigt is gegeven, zal voldoende zijn, om kennis te nemen van hetgeen tot dusverre al of niet verrigt werd. Doch eene korte aanwijzing van het hoofdzakelijke, dat nog gemist wordt, kan ook hier niet overtollig wezen. Moge zij de opmerkzaamheid niet ontgaan van die deskundigen, die in staat en genegen zullen zijn, het ontbrekende aan te vullen, en zoo doende te zorgen, dat ook hunne vakken in het aanstaande Woordenboek behoorlijk worden vertegenwoordigd.

Het is inzonderheid op het wijde veld der natuurwetenschappen, dat nog vrij wat te oogsten valt.

Gelijk wij in ons Verslag reeds te kennen gaven, zijn de inlandsche benamingen van planten, heesters, gewassen,

bloemen en vruchten, voor ruime uitbreiding vatbaar. Veel is daarvoor reeds verzameld; maar de rijkdom der volkstaal is hier zoo overvloedig, en de veelsoortige namen, door de "spraekmakende gemeente" aan de voortbrengselen van het plantenrijk gegeven, zijn veelal zoo eigenaardig en schilderachtig, zoo vol leven en poëzij, zoo merkwaardig voor den taalkenner, dat zij in het Woordenboek de oplettendste behartiging verdienen.

De natuurkunde werd voor ons doel nog niet opzettelijk bearbeid. Toch bezit ook deze wetenschap, met hare veelvuldige werktuigen en verrigtingen, eene uitgebreide terminologie, die, voor zooverre het Nederlandsche woorden betreft, zorgvuldig verzameld en met naauwkeurige bepalingen omschreven, eene zeer gewenschte bijdrage zou opleveren.

Voor de ontleed-, heel- en geneeskunde, voor de beschrijving van ziekten en artsenijmiddelen, is een uitmuntende grondslag gelegd door een welbewerkt uittreksel uit de geschriften van JOH. VAN BEVERWIJCK. Doch uit den aard der zaak bepaalt zich deze verzameling tot de taal van vroegere dagen. De in onzen tijd gebruikelijke en zooveel scherper bepaalde kunsttermen zijn nog niet voor ons oogmerk bijeengebragt. Mogt het eerlang door eene bekwame hand geschieden, wij zouden dit als eene belangrijke aanwinst beschouwen. De volledige aanwijzing en naauwkeurige verklaring der echt Nederlandsche woorden, tot deze vakken behoorende, zou voorzeker niet weinig medewerken, om allengs de kunsttaal onzer geneeskundigen te zuiveren van den stortvloed van germanismen, die haar thans maar al te dikwijls ontsiert.

De terminologie der bespiegelende wijsbegeerte verdient mede eene afzonderlijke bewerking. Eene juiste bepaling der eigenaar-

dige beteekenis, waarin zoovele woorden op het gebied der logica, psychologie, metaphysica, ethica en aesthetica door het gebruik geijkt zijn, kan niet anders dan bevorderlijk wezen aan de vastheid en eenparigheid van taal in eene wetenschap, die zooveel belang heeft bij zuivere onderscheiding der begrippen en heldere uitdrukking der gedachten. Tot hiertoe echter is die taak ten behoeve van het Woordenboek nog niet verrigt.

Uit het gebied der beeldende kunsten werd ons door een uitstekend kenner eene kleine proeve medegedeeld, die ons met gespannen ongeduld naar de voortzetting en voltooijing van een zoo goed begonnen werk deed uitzien. Tot hiertoe echter bleef onze verwachting teleurgesteld. Wij gevoelen levendig het gemis van de keurige bijdrage, waarop wij regt hadden te hopen. De beeldhouwer, schilder, teekenaar, houtsnijder, etser, graveur, plaatdrukker enz., allen hebben zij ruime stof om den Nederlandschen taalschat te verrijken. Wij stellen er prijs op, dat dit alles niet voor ons verloren ga, opdat ook aan de vaderlandsche kunst alle regt moge wedervaren.

De Katholieke kerk wacht nog altijd op die opzettelijke behandeling der woorden, tot hare inrigting, leer en eeredienst betrekking hebbende, die voor de Protestantsche kerk reeds in gereedheid is gebragt.

Elders vallen weder andere gapingen in het oog. Het ruime gebied van den koophandel, in al zijne vertakkingen, is nog niet genoeg op schatting gesteld. De wijnhandel o. a. heeft nog niets bijgedragen; de boekhandel evenmin. Uit de talrijke wetten op het stuk der belastingen, patenten, in- en uitgaande regten en accijnsen enz., kan nog een goede voorraad van bouwstoffen worden opgezameld. De groote en kleine visscherij heeft aan het Woordenboek

de schuld nog niet voldaan, waarvan zich de jagt zoo voldoende heeft gekweten. Danskunst, schermkunst, gymnastiek, volksspelen en wat dies meer zij: ziedaar op nieuw een veld, dat nog niet voor ons doel onderzocht is.

De groote menigte van praktische bedrijven, neringen en handwerken, is voor een Woordenboek, dat eenigzins naar volledigheid streeft, eene onuitputtelijke bron. Veel, zeer veel, is in dit opzigt reeds door ons bijeengebragt: de drie Verslagen kunnen er van getuigen. De uitbreiding, door het Instituut van Ingenieurs zoo welwillend aan zijne hooggeschatte medewerking gegeven, heeft een goed deel van het ontbrekende aangevuld. Toch blijft er nog altijd een wijde kring over, die òf niet òf slechts ter loops in aanmerking is gekomen. Het voornaamste zij hier even aangestipt.

De benamingen van verfwaren en droogerijen, van lijnwaden, van wollen, zijden en andere stoffen, zijn noch volledig verzameld, noch behoorlijk verklaard.

Hetzelfde geldt van de kunsttermen, in verschillende ambachten gebruikelijk, met name in die van den spinner en wever, den leerlooijer en zeemtouwer, zadelmaker, touwslager, goud- en zilversmid, blik- en koperslager, loodgieter, tinne- en geelgieter, zeef- en borstelmaker, brander en likeurstoker, spiegel- en lijstenmaker, kuiper, wagenmaker en enkele anderen.

Het spreekt wel van zelf, dat de eigenaardige woorden, tot de bovengenoemde vakken behoorende, ons niet geheel ontbreken. In de bestaande woordenboeken zijn de meest gewone reeds opgenomen, en veel is door ons aangeteekend, dat tot uitbreiding en aanvulling kan dienen. Maar aan den eenen kant is onze voorraad van deze kunsttermen niet volledig; aan de andere zijde mist zij die juiste en duide-

